

Др Радмила РАДИЋ*

ИЗБОР ПАТРИЈАРХА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ 1958. ГОДИНЕ**

Последњих дана маја готово све новине у земљи су објавиле информацију о пријему чланова Сабора СПЦ код Председника Републике Јосипа Броза Тита и обећању патријарха Викентија да ће СПЦ настојати да се прилике у Македонији коначно среде.¹ Пријем код Председника Републике био је захтеван од стране Сабора СПЦ још 1957. године и патријарх Викентије је тај захтев поновио Милоју Дилпарићу 15. маја 1958.² Патријарх Викентије је рекао да намерава у име Сабора СПЦ да захвали за све што је учињено за СПЦ и да истакне како између државе и СПЦ нема неких проблема изузев Македонске православне цркве, али да је и то на добром путу да се реши.

Али епископи су поново на заседању Сабора СПЦ 1958. године одбили да прихвате кандидате, Нестора Поповског, Спиру Поповског и Владимира Зефирова-Поповског, који су сви били ожењени људи. Проблем је поново враћен Синоду. Нестор Поповски је понудио да се разведе од жене, али је то одбијено. То је било противно црквеним прописима и могло је да изазове проблеме са другим црквама.

Председник Републике је 28. маја примио 18 епископа чланова Сабора на челу са патријархом и у пратњи Добривоја Радосављевића и Милоја Дилпарића, председника и секретара Савезне комисије за верске послове. Патријарх Викентије је поздрављајући Председника Републике између осталог рекао и ово: "...Државничким учовањем и схватањем црквених потреба учинили сте много и за сређивање црквених прилика у НР Македонији, а ми са своје стране настојимо и надамо се да ће се и

* Аутор је виши научни сарадник у Институту за новију историју Србије, Београд.

** Прилог представља део обимнијег текста о проблему Македонске православне цркве у раздобљу од 1945. до 1970. године у оквиру истраживања о односима државе и верских заједница у истом периоду.

¹ *Борба, Ослобођење, Словенски њорочевалец, Нова Македонија, Вечер, Нови лист, Слободна Далмација, Дневник*, 29. и 30.5.1958.

² Архив Југославије, Савезна комисија за верске послове, 144-23-277.

те прилике средити не само на корист православне цркве, него и на корист целе наше отаџбине..."³ Тито је одговорио да је потребно решити питање цркве у Македонији. Односи са Бугарском су се погоршавали и државни органи су се плашили да би Бугарска могла да искористи црквено питање да се умеша.

Отворена кампања Бугарске против Југославије почела је непосредно после објављивања једног текста у совјетском часопису *Комунисџ*, 20. априла 1958. Југословенско-бугарске односе и до тада је карактерисала хладноћа, али Конгрес БКП у јуну исте године текао је у духу оштре кампање против ФНРЈ. Кампања из Бугарске претежно је била оријентисана на македонско национално питање.⁴

После изненадне смрти патријарха Викентија појавиле су се у Патријаршији приче о томе како је он убијен јер није испунио обећање дато пред Председником Републике да ће СПЦ решити македонско питање, а како је говор који је одржао пред Председником Републике био у последњем моменту замењен и у патријархов џеп убачен други концепт. Чињеница је међутим да је патријарх Викентије 22. маја послао СКВП концепт говора, руком писан, који је изузев у распореду две до три речи истоветан са говором који је одржао у Белом двору 28. маја.⁵

Ово је био последњи Сабор коме је председавао патријарх Викентије.⁶ Он се изненада разболео 24. јуна. Иначе је био болешљив човек, патио је од дијабетиса и имао друге здравствене проблеме. Напорна путовања, психолошки притисак и лоше здравље допринели су његовом брзом крају.⁷ Према Уставу СПЦ, у случају смрти патријарха управа над СПЦ прелази у руке Синода. У том моменту најстарији члан Синода

³ АЈ, СКВП, 144-28-282-306; Гласник СПЦ, јуни 1958; Ђ. Слијепчевић, *Питање македонске православне цркве у Југославији*, Минхен, 1959, стр. 53 и *Историја СПЦ*, I-III, Минхен, 1966, Келн, 1986, књ. 3, стр. 208 и 212/3. У Патријаршији се причало да је Сабор ишао код Тита да моле ослобађање митрополита Арсенија али да је говор који је патријарх читао био замењен. Разговор са епископом Савом (Вуковићем), 5. 4. 1995. у Крагујевцу.

⁴ Архив Србије, Комисија за националне мањине, Записници са састанака Комисије, 27. 11. 1958, к. 1.

⁵ АЈ, СКВП, 144-26-280.

⁶ Патријарх Викентије је рођен 10. 8. 1890. у Бачком Петровом Селу. Средњу школу је завршио у Новом Саду, апсолвирао је Православну богословију у Сремским Карловцима 1913, а за време Првог светског рата био је, као свршени богослов, учитељ у свом родном месту. Замонашио се 1917. и добио чин јерођакона у темишварској епархији. Године 1929. дипломирао је на историјској групи Филозофског факултета у Београду. Исте године постао је архимандрит, а 1932. главни секретар Сабора и Синода СПЦ. За епископа је изабран 1936, а истовремено је постављен и за викара патријарха Варнаве. Активно је учествовао у реорганизацији цркве на темељу црквеног законодавства од 1936. Од 1939. до 1941. био је епископ злетовско-струмички и администратор охридско-битолске епархије. Токм Другог светског рата администрирао је жичком епархијом све до 1947. када је преузео управу сремске епархије. На заседању 1947. изабран је за редовног члана Синода СПЦ. Био је носилац Ордена југословенске заставе I реда који му је доделио Председник Републике.

⁷ У Патријаршији се тих дана причало да је патријарха у вили на Дедињу посетила нека особа и после те посете њему је позлило. Није се знало ко га је одвео у болницу. Иза њих су остале две шољице кафе. Веровало се да је патријарх отрован.

СПЦ био је браничевски епископ Хризостом, који је вршио дужност председника.

У штампи је било објављено да је стање здравља патријарха Викентија погоршано и да су се појавили симптоми артериосклерозе централног нервног система, према саопштењу болнице "Др Драгиша Мишовић". У болници су га посетили епископи Хризостом и Владислав и викарни епископ Доситеј. После лакшег назеба дошло је до погоршања дијабетиса. Стање здравља се потом поправило, да би се опет погоршало после неког времена. Патријарх је преминуо 5. јула.⁸ О његовој смрти одмах је известио радио, а на страницама новина то је била ударна вест. Остале су ипак сумње у његову природну смрт. Сахрањен је 8. јула 1958. у Саборној цркви, а литургију је служио митрополит Дамаскин са 12 свештеника и 4 ђакона. Саучешћа су пристизала са свих страна, од државних до друштвених тела, амбасадора и других цркава. Председник Тито је послао венац на сахрану, а порука надбискупа Ујчића, председника Бискупске конференције, била је више од формалне.⁹

Епископ Хризостом, вршилац дужности патријарха, посетио је 21. 7. 1958. Савезну комисију за верске послове и предао два затворена писма-захвалнице за Председника Републике и председника СКВП Радосављевића, због ангажовања око сахране и саучешћа изјављеног поводом смрти патријарха СПЦ. У вези с избором следећег патријарха епископ Хризостом је тражио да државни органи предложе пет имена, а да Сабор од те петорице изабере тројицу. Радосављевић је одговорио да Сабор предложи кандидате, па ако Влада не буде имала примедбе биће све у реду. Председник комисије је рекао да не треба искључити ни старије епископе, али да би било незгодно да се Влада изјашњава за одређене личности. Епископ Емилијан, који је присуствовао разговору, рекао је да су сва питања решена изузев македонског, а то треба да прими нови патријарх и да га решава. На то је Радосављевић одговорио: "Македонско питање да прими и реши? Јадна му мајка! То питање сте довели дотле, да га је тешко решити на стари начин. Видећемо како ће реагирати македонско свештенство и верни, али сте сами криви." Епископ Хризостом га је потом позвао да дође у Сабор, најбоље 8. септембра, и разговара са епископима.¹⁰

Иницијативни одбор је на проширеном пленуму 23. јула 1958. у Скопљу, одлучио да се сазове црквено-народни сабор у Македонији октобра 1958. године, на коме ће се предложити обнављање Охридске ар-

⁸ При прегледу 5.7. конзилијум је нашао да се због плућне инфекције и врло отежане исхране, која је настала као последица поремећаја гутања, опште стање болесника погоршава. Конзилијум су чинили професори др Беровић, др Ј. Ристић, др Ф. Булић, др В. Клајн и др Б. Плећаш. АЈ, СКВП, 144-28-301; Политика, Борба, Нова Македонија, Вјесник, Ослобођење, 27. 6 - 30. 6. 1958; Борба, Политика, 2. 7. 1958.

⁹ На сахрани су били Добривоје Радосављевић, Вељко Зековић, Миливоје Урошевић, Милоје Дилпарић, Исо Јовановић, Радован Грковић, Матеја Матејић и Владан Бојанић. Сахрана је обављена о трошку Патријаршије и патријархове заоставштине. АЈ, СКВП, 144-27-281 и 28-301; Гласник, јули 1958.

¹⁰ АЈ, СКВП, 144-23-277.

хиепископије, која би била у канонском јединству са СПЦ, преко њеног поглавара Његове Светости Патријарха и да се предложи кандидатска листа од које ће Сабор изабрати тројицу епископа за епархије у НР Македонији.¹¹ Избор делегата извршен је на конференцијама у седиштима архијерејских намесништава. Одмах се приступило изради Устава, одлука и прописа. Милоје Дилпарић, секретар СКВП, током августа редиговао је предлог Устава МПЦ.¹²

Резолуција је достављена Синоду СПЦ, а он је 25. 7. донео одлуку да се умножи и пошаље свим епархијским архијерејима.

Припреме за избор новог патријарха почеле су одмах после смрти патријарха Викентија, али су своје убрзање добиле средином августа 1958. Патријарх Викентије је оставио свом наследнику незавидан задатак. Питање Македонске цркве није више могло да се одлаже и приближавала се прва од две преломне тачке. Представници СКВП су интензивирали своје контакте са епископатом и кључну улогу одиграли су Добривоје Радосављевић и Милоје Дилпарић. Дилпарић је 20.8. водио разговор са Ђорђем Смиљанићем, потпредседником Епархијског савета београдско-карловачке архиепископије у хотелу "Балкан". Смиљанић је током разговора изјавио да је он за Србијанца, да је добио позив за Изборни сабор и да у њему има доста Ужичана.¹³

Епископ Лонгин је 22. 8. посетио СКВП и рекао како се увек пред почетак саборског заседања о свему споразумевао, па ће то учинити и сада. Спреман је био да се заложи за оног кандидата за кога му се каже. Напоменуо је да би могао да се састане са М. Дилпарићем негде ван канцеларије да то не би пало у очи. Рекао је да је убеђен да ће се ићи на избор епископа Хризостома, који је био ђак Јустина Поповића. Јустин Поповић је боравио у Београду и састао се са владикама Василијем и Хризостомом. Епископ Лонгин је предлагао епископа Висариона, али није из његових речи било сасвим јасно да ли хвали епископа Висариона или себе.

Истог дана Дилпарић је водио епископа Доситеја на вечеру у Кошутњак. Током разговора Доситеј није имао лепе речи ни за једног владика, а много "прљавог веша" изнео је о патријарху Викентију и епископу Герману. За епископа Германа је ипак рекао да би он можда био најбољи избор, јер је и поред многих лоших особина био оштроуман, агилан, речит, упућен у црквене ствари и зна шта хоће. На крају је додао да држава треба добро да се осигура и да узме гаранције од кандидата, а да ће он гласати за државног кандидата без обзира ко то био.¹⁴

Са епископом Нектаријем разговарао је у Сарајеву 28. августа секретар Комисије за вјерска питања БиХ. Епископ је отворено питао ко су кандидати Партије-државе, јер је то за њега исто. Изјавио је да неће гласати за епископа Лонгина или Германа, а сматрао је да су најпогод-

¹¹ АЈ СКВП, 144-23-277 и 29-309; Пузовић др Предраг, *Раскол у Српској православној цркви-Македонско црквено питање*- Београд, 1997, стр.47.

¹² АЈ, СКВП, 144-29-309.

¹³ АЈ, СКВП, 144-23-277.

¹⁴ АЈ, СКВП, 144-23-277.

нији епископ Хризостом или Висарион. Представник државних органа одговорио је да разговор мора остати у тајности, да их је епископ Нектарије изневерио у погледу МПЦ, али ако их изневери и у погледу избора патријарха, да ће у том случају доћи до рата. Слични разговори обављени су и са већином других владика. Консултације су обављене и са другим личностима које су биле у некој врсти везе (пријатељске, породичне) са кандидатима које је држава преферирала. Једну од таквих консултација обавио је Слободан Пенезић са Добрицом Ђосићем који је потицао из истог села из кога и епископ Герман и чак био у даљим родбинским везама са будућим патријархом.¹⁵

Добривоје Радосављевић је према ранијем договору са Синодом СПЦ дошао 8. септембра у Патријаршију на разговоре око избора патријарха. Он је предложио да Сабор на конференцији у току дана необавезно назначи епископе који би били кандидати за патријарха, а да ће држава потом дати своју оцену. Епископ Хризостом је напоменуо да у Патријаршији кружи шала да уколико епископ Висарион не буде изабран живеће годину дана, а уколико се изабере епископ Герман живеће пет година. Жалио се да се против њега протурају приче како је државни непријатељ и питао Радосављевића ко то ради. Он му је одговорио да су у СКВП уочили како Хризостом одобрава све али никад ништа не изврши, после чега је епископ рекао да се више плаши саборске већине него неколико држава. Договорено је да се у току дана одржи конференција и да потом Синод дође у СКВП и саопшти имена епископа који долазе у обзир за избор.

Истог дана око 19 часова, чланови Синода су дошли у Комисију. Епископ Хризостом је саопштио одлуку по којој су вољни да се патријарх изабере споразумно са државом, али да Епископат не може дати имена кандидата пошто по Уставу СПЦ на избор има право више од 15 епископа. Епископат је стога молио државне органе да са списка личности изнесе шта има против ког кандидата. После ове изјаве Д. Радосављевић је одговорио: "Држава захтева да један од тројице кандидата буде епископ жички Герман, а друга двојица кога год хоће Епископат." Посета је трајала петнаестак минута.¹⁶

Сутрадан, 9. 9. 1958, одржана је конференција епископа СПЦ са представницима СКВП у "црвеној сали" Патријаршије. Атмосфера је била хладна и мучна. Радосављевић им је између осталог рекао да њихова одлука од истог дана да одложе избор кандидата за патријарха показује да једна група епископа ради против интереса земље. "Ви сте хтели конфликт, ево вам га. Прихватамо па ћемо видети ко ће се покајати." Председник СКВП потом је говорио о изјави коју је Ђорђе Костић из Зворника дао у истрази, а по којој је епископ Василије Костић примио писмо из иностранства у коме је добио инструкције око избора. Владика

¹⁵ Добрица Ђосић је у разговору с аутором, у Београду 20. 9. 1999. рекао да је Слободану Пенезићу препоручио епископа Германа јер је сматрао да је он државотворан, иако је лично био у сукобу са њим због погибије његовог сина и није га виђао годинама.

¹⁶ АЈ, СКВП, 144-23-277.

није никоме показао то писмо, а инструкције је спроводио. "Василије Костић је, посматрајући плод сарадње за задњих пет година, дошао до некаквог закључка да држава не може и не сме, па да зато мора да попусти и да сарађује са црквом. Данашња одлука то најбоље показује - е нећеш га мајчин сине како мислиш, данас ти се то саопштава. Не ради се ту само да ли ће Герман бити Патријарх или не, него нешто друго је по среди. Треба држави нашкодити, треба потресе створити, треба конфликте направити, треба цркву у нечије политичке циљеве увући и користити... Захтев владе је да се Арх. Сабор поново данас састане и да у светлу ових чињеница размотри своју данашњу одлуку, да спроведе избор кандидата, како је то објављено већ и како је требало урадити, па да се иде даље. Натерали сте нас да изађемо са овим, јер због сарадње задњих година нисмо мислили ово да користимо. Молим, господо епископи, уколико схватате да је наш став правилан, изволите у току данашњег дана поступити по предњем и обавестити нас. Чекаћу Св.Синод у Савезној комисији за верска питања данас у 19 часова."¹⁷

Сви чланови Синода појавили су се у назначено време и саопштили да је Сабор извршио кандидатуру епископа Хризостома (13 гла-

¹⁷ У брошури која је 1965. објављена у Чикагу под насловом *Црвени патријарх Герман по милости Титојовој и вољи Удбиној*, а под именом Јаблан Јелић, разговор Д. Радосављевића са Епископатома текао је на следећи начин: "На неколико дана пре избора, који је требало обавити по канонима Православне цркве, када су биле скоро све владике на окупу, осмог септембра 1958 године, у десет часова пре подне, неочекивано је бануо у Патријаршију Добривоје Радосављевић, председник Верске комисије-Савезни министар, у пратњи агената Удбе. Сазвао је све присутне епископе и отпочео са њима привидно пријатељски разговор о избору патријарха, рекавши им одмах у почетку, без икаквог околишавања, да би Влада желела владику Германа и да не би требало око тога да се свађају завршавајући свој говор речима: "Дошао сам да то питање решимо као пријатељи". У дворани, у којој се заседало, настао је тајац и када је ту непријатну тишину прекинуо епископ Василије, напоменувши смерно, да је право црквених представника да изаберу кандидате, а изборно тело да од њих изабере једнога, онда је настала права експлозија, која је потресла целу Патријаршију. Потрес је био тежи и страшнији, него да је ударила авионска бомба од хиљаду килограма. Одједном "љубазно и пријатељско лице" председника Верске комисије, изобличио се и добило свој прави лик. Место извештачене љубазности, којом комунисти врло често оперишу, нарочито сада како су постали "миротворци", појавила се дивља звер, која у себи није више имала ничег, што подсећа на човека. Заборављајући да се налази у патријаршији Српске православне цркве и пред њеним великодостојницима, почео је да праска, да виче и да најружније грди цркву, веру и све епископе, називајући их најпогрднијим именима. Псовао их је уличним псовкама, којих се сваки коректан човек стиди, претио им је отворено да ће их све разјурити и похапсити, а цркве затворити. Није више говорио, него је урлао колико га је грло доносило, добацујући им у лице, да добро пазе шта раде, да они не представљају никога и да се влада њих не плаши. "Шта сте се ту преподобили, лажете и Бога и Људе? Мислите да се не познајемо? Поскидаћемо вам мантије и камилавке, обријаћемо вам не само браде него и главе, па ћемо вас послати у Сремску Митровицу, да вадите песак из Саве. Добро сте се ужирили!" Посебно се устремио на владику Василија, називајући га главним подстрекачем, старим и непомирљивим непријатељем комунистичког поретка." У брошури се даље тврди да је Радосављевић тражио да се изабере Герман за патријарха а да је за време док је он са епископима био у сали, УДБ-а вршила претрес у Патријаршији.

сова), епископа Германа (8 гласова) и епископа Висариона (5 гласова).¹⁸ Митрополит Дамаскин који је у првом гласању добио 6 гласова одрекао се кандидатуре, као и епископ Валеријан. Више епископа је имало по један или два гласа, па је чак у једном гласању и епископ америчко-канадски Дионисије добио један глас. Избори је требало да се обаве у суботу 13. септембра у Саборној цркви. Било је предвиђено да присуствују само чланови Изборног сабора, њих 57, а инсталација је требало да се обави 14. 9. 1958 Епископи Висарион и Хризостом су покушали да изгледе ствар са Д. Радосављевићем, али је овај остао званичан.

У току следеће ноћи Удба је поново дошла у Патријаршију, извршила претрес просторије у којој је био епископ Василије и наредила му да првим возом оде у Бања Луку и да се јави суду. Епископи су запретили да ће прекинути заседање ако се он не ослободи, а патријарх Герман је рекао Д. Радосављевићу да се неће кандидовати уколико се не врати епископ Василије и три дана касније, епископ Василије је враћен у Патријаршију и узео учешћа у избору и посвећењу новог патријарха. Убрзо после тога он је поново ухапшен и испитиван.¹⁹

За новог патријарха изабран је 13.9.1958. епископ жички Герман, у закључаној цркви на двочасовном заседању, тајним гласањем. Од 56 присутних чланова Изборног сабора за епископа Германа је гласало 37, за епископа Хризостома 17, а епископ Висарион није добио ниједан глас. Према информацијама СКВП већина чланова изборног тела са територије Србије гласала је против епископа Германа (од 37 чланова њих 24).²⁰ Била су предата и два празна листића. Епископ Герман је следећег дана устоличен, као 43. патријарх у историји Православне цркве код Срба и 5.

¹⁸ Весник, 15.9.1958. Према Уставу СПЦ патријарха је бирао Изборни сабор састављен од свих епископа, представника свештенства и монаштва, као и верника, тајним гласањем у Саборној цркви у Београду. Патријарх се бирао између три кандидата које је предлагао Сабор СПЦ на седници на којој је било присутно најмање две трећине епархијских архијереја. Изборни сабор сачињавали су сви активни епископи и викарни архијереји, декан ПБФ-а, ректори богословија, архијерејски намесници Београда, Скопља, Цетиња, Загреба, Сарајева, Пећи и Сремских Карловаца, настојатељи манастира Жиче, Дечана, Пећке патријаршије, Острога, Св. Наума, Милешеве, Крушедола и Крке, управник монашке школе, представник Удружења свештеника, сви чланови Патријаршијског управног одбора и сви потпредседници епархијских савета уколико већ нису чланови Патријаршијског управног одбора. Изборни сабор за избор патријарха сазивао је Синод СПЦ најдаље три месеца од дана упражњења патријаршијског престола. Сабору је председавао најстарији члан Сабора, митрополит. Гласало се тајно, а биран је онај кандидат који добије апсолутну већину гласова.

¹⁹ Епископ Василије Костић је у Сабору изнео приговор да епископ Герман нема канонског, ни уставног права да буде кандидат за патријарха, јер није имао пет година ефективне службе епархијског архијереја како је то прописивао чл.42 Устава СПЦ. АЈ, СКВП, 144-23-277; Д. Г. Вурдеља, *Обезглављена Српска црква*, Трст, 1964, стр. 128/9; Гордана Жујовић, *Епископ Хризостом, живиој и рад*, Београд 1990, стр. 33.

²⁰ АЈ, СКВП, 144-27-281 и 30-322. Д. Вурдеља наводи да је Герман добио 35 гласова, епископ Хризостом 23, а епископ Висарион ниједан глас. За епископа Германа су гласали епископи Лонгин и Висарион. Драгољуб Г. Вурдеља, *Обезглављена Српска црква*, Трст, 1964, стр. 129.

од када је обновљена СПЦ.²¹ Нови патријарх поседовао је потребно искуство за задатке који су били пред њим. Герман Ђорић је много година провео као парохијски свештеник и као административац. Он је рођен 1899. у Јошаничкој Бањи и школовао се на Богословском факултету у Београду. После тога је студирао право на Сорбони. Провео је једанаест година као парохијски свештеник и у исто време је уређивао епархијски гласник жичке епископије. Премештен је 1938. у канцеларију Синода, а 1951. је постао главни секретар Синода и Сабора и уредник *Гласника*, службеног органа Патријаршије. Када је остао удовац, замонашио се и био изабран за помоћног епископа. Једно време је био епископ будимски и администратор жичке епархије. Када је епископ Николај Велимировић умро у САД 1956, Герман је био изабран да га наследи на жичкој епархији.

Герман Ђорић је много путовао и пре него што је постао патријарх. Био је у делегацији која је 1951. путовала у САД и Западну Европу,²² пратио је патријарха Викентија у Грчку и СССР. Радио је дуго са патријархом Викентијем, разумео је потребу сарадње са државним органима и од патријарха Викентија је много научио о значају таквог рада. Државни органи су њега сматрали најподеснијим кандидатом, док је епископ Хризостом био мање по њиховој вољи јер су сматрали да је био под утицајем Николаја Велимировића и Јустина Поповића. На дан устоличења нови патријарх изјавио је у беседи да ће: "Светој цркви српској, светосавској, служити предано и одано, верно и покорно с апостолском ревношћу и светоотачком мудрошћу, чувајући њено јединство као неразделиву ризу Христову."²³ Рекао је међутим и да је програм његовог будућег рада поред ширења и јачања хришћанске вере и "даље продубљивање добрих односа и сарадње између СПЦ и државе".²⁴

После избора уследили су пријемни код представника државних органа и честитања. Од избора па до почетка новембра 1958. патријарх Герман је био примљен код Добривоја Радосављевића, председника СКВП, Петра Стамболића, председника Савезне народне скупштине, Јована Веселинова, председника Народне скупштине Србије, Милоша Минића, председника Извршног већа Србије, Александра Ранковића и Јосипа Броза Тита.²⁵ Имао је озбиљну примедбу пред СКВП што му Јосип Броз није узвратио посету у Патријаршији, као што је то учинио 1950. године када је био изабран патријарх Викентије. Било му је одго-

²¹ Гласник, септембар 1958. Нови патријарх се није у септембру уселио у вилу у Ужичкој бр. 46 која је служила за становање патријарсима као поглаварима СПЦ. Вила је за ту сврху била купљена 1939. године и у њој је становао патријарх Гаврило Дожић, а потом и патријарх Викентије. Патријарх Герман је остао да станује у Патријаршији, а објаснио је свој поступак навиком да буде поред капеле и са епископима у сталном контакту. Нешто касније у вилу се уселила ћерка патријарха Германа која се управо била удала. АЈ,СКВП, 144-25-279.

²² Р. Радић, *Вером и рођив вере, држава и верске заједнице у Србији*, Београд 1995, стр. 303/4.

²³ Гласник СПЦ, бр. 9, 1958; Ђ. Слијепчевић, *Македонско црквено ишшање*, стр. 60 и *Историја СПЦ*, књ. 3, стр. 215; П. Пузовић, н.д., стр. 47.

²⁴ Политика, Борба, Ослобођење, Дневник, 14. 9. 1959.

²⁵ Борба, 16. 9, 20. 9, 11. 10, 19. 10, 21. 10, 24. 10. 1958; Политика, 11. 10, 29.10, 2.11.1958.

ворено да је 1950. Јосип Броз то учинио као Председник Владе, а да је овога пута ту обавезу испунио Александар Ранковић.

Неколико дана после избора Милоје Дилпарић је разговарао са епископом бањалучким Василијем и рекао му како се његова кривица ислеђује јер писмо које је добио није предао. Епископ се бранио да писмо није озбиљно схватио и да је мислио да се ради о провокацији. Извињавао се и тврдио да није имао никакве лоше намере а да су закључци о њему донети због градње цркве у Бања Луци и прикупљања прилога у иностранству. Поводом МПЦ, владика Василије је изјавио да он не може да пређе преко чињенице да су кандидати ожењени свештеници.²⁶

Патријарх је врло брзо почео да се појављује у службеним приликама. Присуствовао је пријему поводом рођендана Председника Републике, али и у другим приликама поводом државних празника или дипломатских пријема. Од доласка патријарха Германа у Патријаршији почиње и пракса редовног предавања извештаја о контактима са странцима, амбасадорима, представницима црква, научних, културних и других институција.²⁷ Патријарха посећују амбасадори САД, Велике Британије, Краљевине Грчке, Аргентине и др.

Међу првим корацима које је нови патријарх предузео било је учвршћивање односа СПЦ са другим црквама. Априла 1959. патријарх Герман је у пратњи епископа Никанора бачког, Хризостома браничевског и Емилијана пакрачког, неколико свештеника, представника Богословског факултета и неизбежног Милана Смиљанића, отишао на Свету Гору. У говору на аеродрому, Герман је подвукао традицију обилазак светих места, што су чинили сви српски патријарси до Арсенија III Чарнојевића. Историјске околности прекинуле су ову традицију која се сада поново успоставља.²⁸ Као допринос добрим односима који су постојали између Југославије и земаља Блиског Истока било је пожељно развијати и јачати везе СПЦ са православним црквама ових земаља, што је са своје стране могло допринети добрим међународним везама. Делегација се вратила 18. маја, пошто је посетила патријаршије у Цариграду, Александрији, Антиохији и Јерусалиму, митрополита у Атини и митрополите у Бејруту и Солуну. Делегација је имала сусрете и са државним представницима у разним земљама, са којима је размењивала искуства о положају црква и јачању пријатељских односа да би се сачувао светски мир.

Патријарх Герман је са делегацијом СПЦ крајем октобра 1962. боравио у посети Румунској православној цркви, боравио је у посети Руској православној цркви итд.

Резолуција о македонском питању из 1959. имала је повољан ефекат на односе државе и СПЦ. Ушло се у раздобље релативно повољних односа, мада не одмах. Почетком 1959. године конфисковано је једно издање *Гласника СПЦ* због објављивања проповеди др Лазара Ми-

²⁶ АЈ, СКВП, 144-23-277.

²⁷ АЈ, СКВП, Белешка о разговорима Добривоја Радосављевића и патријарха Германа, 10.10.1958, 144-24-150.

²⁸ Гласник, јуни 1959.

лина, професора са Теолошког факултета који је позивао на српско јединство и хвалио СПЦ. Власти су ово интерпретирале као шовинистички испад и оптужиле др Лазара Милина за ширење националне мржње. Ипак овај инцидент није озбиљније угрозио напредак у односима. Патријарх је започео са серијом посета које су га одвеле широм Југославије, а традиција, која је била прекинута ратом, увођења у трон патријарха у Пећкој патријаршији, била је обновљена са специјалним сјајем.

У септембру 1959. праћен епископом бачким Никанором и епископом захумско-херцеговачким Владиславом, патријарх је посетио Босну и Херцеговину. То је била прва посета после рата. Герман је имао разговоре са Ђуром Пуцарем, председником Скупштине и са реис-улулемом Сулејманом Кемуром, а посветио је и цркве у Рудом и Чајничу.²⁹

Сабор је сазван у заседање маја 1960. у Пећкој патријаршији. Патријарх који је неколико дана раније примио државно одликовање (председник Ј.Б.Тито је одликовао патријарха за његов 67. рођендан за рад на учвршћивању односа са другим државама)³⁰ и сви епископи праћени Милојем Дилпарићем, секретаром Савезне комисије за верске послове, отпутовали су из Београда 27. маја и зауставили се да преноће у манастиру Студеница.³¹ Следећег дана прошли су кроз Рашку, где је маса народа стајала уз пут, зауставивши се у Косовској Митровици где се патријарх молио заједно са католичким фратрима и хоцама, које је специјално поздравио, да би коначно стигли у Пећ где је поново чекала маса света. Једна од првих акција била је да позове два македонска епископа, Климента и Наума, до олтара централне цркве и поклони им већу количину светог мира за употребу у њиховим епархијама.³²

Следећег дана, у недељу, 29.маја, рано ујутру, Сабор се састао. Били су присутни сви епископи изузев митрополита Арсенија, који се налазио у манастиру (после изласка из затвора), епископа Дионисија и Варнаве, који је био викарни епископ и није био члан Сабора (он је, као и митрополит Арсеније, био у манастиру). После одобравања одлуке Синода да патријарх треба да буде уведен у трон у Пећи, церемонија је отпочела. Литургија је обављена у присуству многих високих државних³³ и представника ИВЗ-а. Патријарх и митрополит Дамаскин говорили су о јединству и континуитету СПЦ на територијама које су биле уједињене у време формирања Пећке патријаршије, као и о слободи савести и богослужења коју су верници уживали у Југославији. Примедба о јединству српске територије није била поздрављена само од стране верника, Албанија је надгледала бројну популацију албанске мањине на Косову и

²⁹ Гласник, новембар-децембар 1959.

³⁰ Весник, 1.6.1960.

³¹ Гласник, јуни 1960.

³² Свето миро, миришљава смола, користи се за посвећење и даје се од стране црквеног поглавара. Поклон је на тај начин симболично означио да је патријарх СПЦ поглавар МПЦ.

³³ Били су присутни: Добривоје Радосављевић, Слободан Пенезић, подпредседник српске владе, Фадил Хоца, Иса Јовановић, Страхил Гигов, Милоје Дилпарић, Бошко Јовановић и др. Весник, 1.6.1960.

Метохији и државна подршка великој верској манифестацији била је вероватно последица жеље власти да се пошаље порука Албанији.

Инсталација је била праћена службеним ручком који је приредио Фадиљ Хоџа, председник Покрајинске скупштине, после кога је патријарх са пратњом кренуо у посету манастирима и црквама у Покрајини, Дечанима, Грачаници и др. На ручку који је покрајинска власт приредила на крају посете патријарха, Герман је говорио о примеру који Југославија, као земља многих нација и вера које живе заједно у пријатељству, може дати свету.

Ово је био, као и што се намеравало, импресивни приказ јединства, традиције и континуитета СПЦ, али истовремено и чин одбијања било каквих даљих претњи јединству Југославије, што је била и главна брига југословенских власти.

У другој половини јула патријарх је посетио западне делове Југославије, далматинску обалу и био примљен од стране Тита на Бриони-ма.³⁴ Избором патријарха Германа и његовим првим потезима, коначно је затворен један круг у односима СПЦ и државе у периоду од 1945. до 1958/60, испуњен сукобима и потресима, и настао је други, нови и мирнији, али за СПЦ судбоноснији део пута.

Radmila RADIĆ, Ph.D.

THE ELECTION OF THE PATRIARCH OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN 1958

The Summary

The election of German as Patriarch of the Serbian Orthodox Church in 1958 was the result of immense pressures exercised by government officials on both the Serbian Church and the Electoral Council. The death of the previous Patriarch, Vikentije, had been unexpected and came at a moment of crisis in connection with the place of the church in Macedonia. This crisis had dragged on for years and government officials wanted it resolved once and for all. Patriarch Vikentije, elected in 1950, had not lived up to government expectations and authorities were keen on not mistaking the same mistake again. The initial measures taken by German seemed promising.

³⁴ АЈ, СКВП, 144-44-396; Гласник, октобар 1960.